

Forum

"Noch God, noch Meester".

Over de eerste Kempense socialisten. (1)

Op vrijdag 10 juni 1910 vindt er in Turnhout een eerder vreemde ontmoeting plaats. Ten huize van Lambrechts, directeur van de papierfabriek La Turnhoutoise, door zijn werknemers "Den Beer" genoemd, worden de syndicalisten Bergmans en Pladet ontvangen. Bergmans en Pladet zijn respectievelijk lid van de Syndicale Commissie, voorloper van het huidige ABVV, en van de Landelijke Federatie der Boekbinders. De ontmoeting duurt niet lang. Op botte wijze bevestigt Lambrechts de plannen om in de fabriek La Turnhoutoise een eigen "voorzienigheidskas" op te starten. Dit initiatief, zo stelt hij, werd inderdaad genomen ter bekamping en vernietiging van de bestaande syndicaten, socialistisch en christelijk. "Den Beer" voorziet wat de reactie zal zijn en gaat meteen al in de tegenaanval. De dag na de ontmoeting, zaterdag 11 juni, laat hij een ondubbelzinnig bericht uithangen: "Deze die in staking zal gaan zal nooit hier in het fabriek of elders meer binnen komen". Nogmaals drie dagen later, woensdagmorgen 15 juni, worden bij La Turnhoutoise twee werklieden op staande voet ontslagen omdat zij weigeren afstand te nemen van hun syndicaat. Een staking kan niet meer uitblijven. En op vrijdag 17 juni 1910 leggen 75 socialistische en een aantal ongesyndiceerde arbeiders het werk neer. Het is het begin van de beruchte "staking van tien" in de papiermijverheid, een bitsig en op vele vlakken dramatisch sociaal conflict dat meer dan een half jaar zal aanslepen.

Wat is hiervan de achtergrond?

Het voorheen slapend provinciestedje Turnhout - meer dorp dan stad zoals Victor Hugo het in 1837 nog omschreef: wanneer je je rug keert naar de Grote Markt zit je als het ware alweer op het platteland - dit stadje begint in het laatste kwart van vorige eeuw aan een ware metamorfose. Tussen 1870 en 1914 ondergaat de bevolking - bijna - een verdubbeling, tot 25.000 inwoners in 1914. Deze bevolking gaat ook meer en meer op zoek naar een job in de nijverheid. Uiteraard in de textiel, de traditionele sector van Turnhout. En dan denken we niet alleen aan de moderne stoomweverijen, maar ook aan de bijna 2.000 kantklossende meisjes en vrouwen, ook in 1910 nog werkend voor ware hongerlonen. Dé opkomende sector van dat moment is echter de papierverwerkende nijverheid, welke vooral na de crisis van de jaren 1890 een ware expansie

doormaakt. Na 1900 overschrijdt het arbeidersaantal de kaap van de 2.000, wat erg veel is in deze bescheiden stad.

Deze Turnhoutse "Industriële Revolutie" - alles in proportie natuurlijk - heeft zoals overal elders haar hoge sociale prijs. Tot het begin van deze eeuw blijven de arbeiderslonen erg laag - zeker in de Kempen -, blijft de arbeidsduur erg lang - tot 11 uur per dag en 65 uur per week - en blijft de arbeidsonzekerheid erg groot. Ook hier krijgen we de groei van miserabele arbeiderswijken. We putten uit een verslag, opgemaakt door Het Beschermcomité der Werkmanswoningen van het Arrondissement Turnhout, in 1897, amper 100 jaar terug dus. Ik citeer: "Deze arbeiderswoningen bestaan uit één tot drie kamers, zelden vier. Er zijn om zoo te zeggen, geene slaapkamers; in het algemeen slapen de ouders in de bijzonderste plaats dienende ook tot keuken en tot vergaderplaats der familie. Ze hebben in het algemeen te weinig lucht en licht. Het getal der gemakken - die tussen haakjes zich bevinden in de publieke gemakhuizen - dit getal is in het algemeen groot genoeg, maar hunnen toestand is zo gebrekkig dat het onverstaanbaar is hoe er niet gedurig besmettelijke ziekten heerschen. Er is geene waterafleiding voor de vuile waters, deze blijven staan allen rond de huizen."

Industrialisatieprocessen en het ontstaan van een arbeidersklasse genereren ook andere gevolgen. Er groeit een eigen groeps- en belangenbesef. Men gaat zich in autonome arbeidersbewegingen verenigen. De historiek van de Turnhoutse socialistische beweging is al in diverse vormen door François Van Gael, zowat de huishistoricus, te boek gesteld. Enkele krachtlijnen wil ik U toch meegeven. De jaren negentig van vorige eeuw zijn een kantelend tijdsgewricht. Er is onzekerheid - de toenmalige industriële crisis komt op een dieptepunt - er is angst, ook en misschien vooral bij de gevestigde kringen. De grote, vooral Waalse werkstaking van 1886 bewijst definitief de slagkracht van een georganiseerde arbeidersbeweging. De invoering van het algemeen stemrecht - voor mannen althans - lijkt nog moeilijk tegen te houden. Velen geraken ervan overtuigd dat een dijkbreuk in het "cordon sanitaire" rond het nog in hoofdzaak stedelijk socialisme onvermijdelijk is geworden. En wat is een ongunstiger voorteken wanneer nu ook al uit het verre en katholieke Turnhout verontrustende berichten komen. In 1890 vindt de oprichting plaats van een socialistische Turnhoutse Werkersbond. Een jaar later nemen de Arendonkse sigarenmakers een eerste echt syndicaal initiatief. Het zijn

Redakteur: M. Van der Linden
Voorzitter: M. Van der Linden
Redactie: M. Van der Linden
Administratie: M. Van der Linden

Orgaan der Belgische Werkliedenpartij. - Verschijnende drie dagen.

De staking van Turnhout

Eene Syndikale strijd in de Kempen

Reeds geruime tijd is de sociale beweging in Turnhout, de hoofdstad oorer Belgische Kempen huanangroeven. De syndikale beweging groeit er ook welig. Dit is niet naar den zin van enkele personen en in deze groote papierfabriek...

Stichting van v. Keulen, Eken, Rechen, Rocklinghausen, Kassel.

ENGELAND VROUWENKIEZERT

Engeland door het lid der Arbeiderspartij, Shackleton, is het door de verzuimende parlementsleden in uitsluitende overleg opgestelde voorstel, aan vrouwen kiesrecht te verlenen, voor de eerste maal in het Lagerhuis gelaten. Wordt het voorstel aangenomen, dan krijgen ongeveer 1 miljoen vrouwen het kiesrecht.

Geld in overvloed

Engeland was dat voor den groote halve eeuw de opperhoofd van wereldovervloed. De hele wereld, op Australië en Nieuw-Gedeepte land toe, heeft haar schatkamers door Duitsland en Amerika openbaar voor en meer wordt dit nu den afnemenden veldlichter.

Table with 2 columns: Land and Population. Includes entries for India, Java, Persia, etc.

Hierin grijpt de klassenlijst te verpletten toe op te laten groeien.

Echtelijke drama te Parijs

Zelfde Louis Thersbach, 27 jaar oud, weende te Parijs, hofte geschieden van zijne vrouw, die met hare drie kinderen bij hare ouders te Moulins verbleef.

Familiedrama te Grosse

Zoon van Justine, 21 jaar oud, heeft rakelrijke en gewenschte geluk op zijn schoone vrouw, 27 jaar, die met zijn schoone vrouw, 27 jaar, die met zijn schoone vrouw...

Table with 2 columns: Land and Value. Includes entries for België, Nederland, etc.

dat overvloed 28 schapen en zes lammen werden gedood.

IN DITSCHLAND

In de omstreken van Beckham heeft een ongewoon zware sneeuw sneeuw aangrijpt, dat de bevolking dwingt, in de staat te kunnen tusschen komen. Op een duurschalig huizen, waaraan Schlemmer bezocht, mijns slechts een klein deel reeds staan.

Noord-Frankrijk

Men is hier overtuigd tot de aanhouding van die kreek, op het oostelijk dat op de Noord-groeten tijdelijk uitbreiden.

Van alles wat

België's handel. - De statistiek van den handel van België voor de vijf eerste maanden van het jaar toont een goeden vooruitgang der handelstaken aan.

Overstromingen en onweders in Europa

In Zwitserland is de schade overgroot. Tusschen Schwyz en Brunnen is de Bichardsdorgersee nu steeds onderdrukt, alsook de Ijn Zurich-Chor, de Glarnersee, de Litzthalsee en Fernrohrsee.

Sociaal politiek Overzicht

FRANKRIJK

LEN OORLOG VOOR HET SARINSE. Te Parijs heeft deze week terecht gesaan een ruzied revolutionair, Rips, om een ongeluk door hem opgelegd tegen kolonel Van Kotten, hoofd van de politie te St. Petersburg. Deze zaak dunt niet op aanklacht van den kolonel, die na het aanlag een spoedig wetelijk naar Petersburg stipe hield ging...

DE Plicht der linkerzijde

'L'Indépendance', het brussel'sche blad dat men mag beschouwen als het hoofdorgaan der linkse partij in België, kondigt het volgende artikel af onder het opschrift: M. Vandervelde heeft onlangs een artikel afgevaardigd, waarin de arbeiders een bedrugging voor een nieuwe sociale actie zien. De arbeiders socialistische afgevaardigde, die den toestand uitspreekt te hebben, geschieden door de bevestiging van 22 Mei laatst, zegt dat het nu de kwestie van het wet van het opvoeringsinstellingen, die de eerste meerderheid zijn in Land, voor eenig gaan aanvaard worden kan gezegd te worden door een kantsmaats meerderheid.

TELEGRAAFEN

Table with 2 columns: Year and Value. Includes entries for 1929, 1930, 1931, 1932.

TELEFONEN

Table with 2 columns: Year and Value. Includes entries for 1929, 1930, 1931, 1932.

ZEEVAART

Table with 2 columns: Year and Value. Includes entries for 1929, 1930, 1931, 1932.

FRANKRIJK

LEN OORLOG VOOR HET SARINSE. Te Parijs heeft deze week terecht gesaan een ruzied revolutionair, Rips, om een ongeluk door hem opgelegd tegen kolonel Van Kotten, hoofd van de politie te St. Petersburg. Deze zaak dunt niet op aanklacht van den kolonel, die na het aanlag een spoedig wetelijk naar Petersburg stipe hield ging...

DE Plicht der linkerzijde

'L'Indépendance', het brussel'sche blad dat men mag beschouwen als het hoofdorgaan der linkse partij in België, kondigt het volgende artikel af onder het opschrift: M. Vandervelde heeft onlangs een artikel afgevaardigd, waarin de arbeiders een bedrugging voor een nieuwe sociale actie zien. De arbeiders socialistische afgevaardigde, die den toestand uitspreekt te hebben, geschieden door de bevestiging van 22 Mei laatst, zegt dat het nu de kwestie van het wet van het opvoeringsinstellingen, die de eerste meerderheid zijn in Land, voor eenig gaan aanvaard worden kan gezegd te worden door een kantsmaats meerderheid.

TELEGRAAFEN

Table with 2 columns: Year and Value. Includes entries for 1929, 1930, 1931, 1932.

TELEFONEN

Table with 2 columns: Year and Value. Includes entries for 1929, 1930, 1931, 1932.

ZEEVAART

Table with 2 columns: Year and Value. Includes entries for 1929, 1930, 1931, 1932.

trouwens deze sigarenmakers die de eerste kern vormen van een bredere beweging. Verwonderlijk is dat niet, getuige een beschrijving van dit kleurrijk volkje : "Het zijn revolutionairen en specialisten in wilde stakingen, waarbij ze gaarne stenen en andere voorwerpen gebruiken". De katholieke pers verzucht dan ook al in 1890 : "De patronen dachten dat de brave werklieden van Turnhout voor den verderfelijke geest van het socialisme niet vatbaar waren. Maar ja ..." Vanaf deze jaren neemt het aantal, vaak wilde stakingen sterk toe. De syndicale beweging dijt echter pas goed uit na de eeuwwisseling. Vanaf 1904 - 1905 zien andere syndicale takken het licht, waaronder deze van de papierbewerkers, de wevers, de diamantbewerkers. Er groeit een mutualistisch netwerk - De Bond Moyson - en een coöperatief netwerk - De Volkswil - en in 1907 wordt een afdeling van de Belgische Werkliedenpartij opgericht. De Statiestraat, waar vandaag officieel afscheid van wordt genomen, is van vele van deze initiatieven, denken we onder andere aan de coöperatieve bakkerij, de bakermat.

Het verhaal van de eerste Kempense syndicalisten en socialisten bevat de nodige dosis heroïek. Met veel vallen en veel opstaan groeit een hecht netwerk waarin strijd en solidariteit mekaar kunnen vinden. Soms met directe successen : ontslagen collega's worden terug aangenomen, loonsverlagingen worden teruggedroefd, soms wordt zelfs een loonsverhoging afgedwongen. Maar belangrijker : het legt de basis voor een werking op lange termijn. Bij de eerste verkiezingen met algemeen enkelvoudig stemrecht - na Wereldoorlog Eén dus - behalen de socialistische lijsten op arrondissementeel niveau al vlug 20 %, een bovengrens die hierna zelden wordt doorbroken. Turnhout (36 % socialistische stemmen in 1921 !), Arendonk en in mindere mate Mol en Herentals zijn de kernen.

Maar het is ook een verhaal met veel dramatiek. De initiatieven groeien in een uitgesproken vijandelijke en repressieve omgeving. De economische ideologie is niet rijp voor medezeggenschap. Regulering, zo wordt gesteld, is niet alleen een inbreuk op de vrijheid van de ondernemer, maar eveneens op deze van - let wel - de arbeider. Eenieder weet toch dat deze arbeider de toenemende verdiensten én de toenemende vrije tijd niet nuttig kan gebruiken. De eerste syndicale initiatieven worden uitermate hard bestreden, geholpen door een vijandige pers - "zij dienen God noch Meester" titelt zij - en door een vijandig overheidsapparaat. Ontslagen, collectieve lock-outs en aanwerving van nieuwe, niet-stakende werknemers, hard politie- en gerechtelijk optreden, verplaatsen van de productie, het is in de jaren 1890 - 1910 niet ongewoon. De wevers en papierbewerkers van Turnhout, de sigarenmakers van Turnhout en vooral van Arendonk, de wit-

zandwerkers van Mol, de steenbakkers van de kanaalbedrijven, allen hebben zij hun eigen en daarmee ook de Turnhoutse sociale geschiedenis geschreven.

En zo komen we terug bij de "staking van tien" van de Turnhoutse papierbewerkers. Een strijd met als ultieme inzet het syndicaal verenigingsrecht. Het is om deze inzet en om het harde karakter van de confrontatie dat de staking regelmatig de nationale pers haalt. Andere Turnhoutse bedrijven sluiten zich aan. In de zomer van 1910 worden er 500 stakers geteld.

De strijd loopt echter uit op een nederlaag en de socialisten, die de actie bijna alleen hebben moeten dragen, betalen dit zwaar. Velen worden ontslagen en vinden nergens in de stad nog werk. Verhuizen is de enige uitweg. Hun plaatsen worden ingenomen door werkwilligen, onder wie velen uit omliggende dorpen en eenmaal zelfs overkomend uit Duitsland. Van de syndicale afdeling van de papierbewerkers, een socialistisch bolwerk, blijft niets over en de onverzoenlijke verhouding tussen socialistische en christelijke vakverenigingen blijft in Turnhout nog lang nazinderen.

De opkomst van arbeidersverenigingen is een exponent van de nieuwe tijd. De breuken die hiermee gepaard gaan, op individueel vlak - velen hebben de Kempen als gevolg van hun engagement moeten verlaten - en binnen de gemeenschap, zijn diep. Ik illustreer dit - en hiermee besluit ik - met een stukje uit een beschouwing van een huisdokter die - bij wijze van spreken als participierend observator - de Arendonkse sigarenmakers rond 1900 beschrijft. Hij begint met de constatering dat zij, en dit ondanks herhaalde pogingen van de geestelijkheid, de "Witte Generaal" Pater Rutten op kop, geen afstand willen doen van hun socialistische vakbond.

"De mannen bleven in hun bond : het was met de ruste en de vrede gedaan. De stemming ontaardde in een sombere en onuitroeibare vete, die zelfs enkele ongelukkigen er toe bracht op hun doodsbed de hulp van priesters te weigeren. En niet alleen voor de priesters ging het vertrouwen verloren. Ook het vertrouwen en de vriendschappelijke omgang met de zogenaamde hogere standen kregen een onherstelbare knak. De oude dokter van Retie, die zoveel jaren tal van die mensen verzorgd had, zag van vandaag op morgen zijn groet onbeantwoord en zelfs met misprijzen ontvangen. De invloed van Marx deed zich aanstonds gelden. Het was of een veiligheidsklep op lang bedwongen drift was opengesprongen." (Eric Vanhaute)

(1) Lezing gehouden door Dr. Eric Vanhaute (RUG) bij de feestelijke opening van het nieuwe ABVV-gebouw in Turnhout op 21 oktober 1994.

LITERATUUR

Landuyt, G., in : H. Dekok - E. Van Autenboer, Turnhout. Groei van een stad, Turnhout, 1983.

Dewinne, A., "La Campine", Le Peuple, juli - november 1907.

Keersmaekers, F., "Arbeid en arbeidersleven. Enkele aspecten van de sociale en industriële geschiedenis van de stad Turnhout, 1846 - 1914", Taxandria Jaarboek 1987, pp. 167 - 206, Taxandria Jaarboek 1988, pp. 11 - 90.

Scholl, S.H., De geschiedenis van de arbeidersbeweging in het arrondissement Turnhout voor 1900 tot 1918, Turnhout - Tilburg, 2 delen, 1950 - 1951.

Van Gael, F., 75 jaar Socialistische Arrondissementsfederatie Turnhout, Turnhout, 1986.

Van Gael, F., "De staking van 1910 te Turnhout. Een strijd voor het verenigingsrecht", Taxandria Jaarboek 1990, pp. 109 - 132.

Vanhaute, E., Heiboeren. Bevolking, arbeid en inkomen in de 19de-eeuwse Kempen, Brussel, 1992.

